

UPUTSTVO

ZA GODIŠNJI OBRAČUN BRUTO VRIJEDNOSTI PROIZVODNJE I DODANE VRIJEDNOSTI FIZIČKIH LICA KOJA SAMOSTALNO OBAVLJAJU DJELATNOST ZA GRAD-OPĆINU

I METODOLOŠKE OSNOVE

Obračun bruto vrijednosti proizvodnje i dodane vrijednosti za djelatnosti koje obavljaju fizička lica u svoje ime i za svoj račun – samostalni poduzetnici, provodi se kao posebno statističko istraživanje na osnovu Zakona o statistici u Federaciji BiH ("Službene novine Federacije BiH" br. 63/03 i 9/09) i Plana provođenja statističkih istraživanja od interesa za Federaciju BiH za 2023. godinu („Službene novine Federacije BiH“ broj 3/23).

Cilj ovog istraživanja je da se za samostalne poduzetnike koji obavljaju djelatnosti obrta i djelatnosti srodne obrtu, slobodnih zanimanja i drugih samostalnih djelatnosti, kao osnovno, dopunsko ili dodatno zanimanje utvrdi bruto vrijednost proizvodnje, bruto dodana vrijednost i neto dodana vrijednost koje su sastavni dio Bruto domaćeg proizvoda za Federaciju BiH.

Izveštajne jedinice za ovo istraživanje su ispostave Porezne uprave u gradu-općini.

1. Jedinice posmatranja

Za ovo istraživanje jedinice posmatranja su sva fizička lica – samostalni poduzetnici koji se, u statusu vlasnika, legalno bave nekom od registrovanih djelatnosti, tj. svi vlasnici koji su registrovani kao obveznici plaćanja javnih prihoda i ostalih obaveza od obavljanja djelatnosti. Jedinice posmatranja po pojedinim područjima i oblastima Klasifikacije djelatnosti BiH (2006) opisane su u posebnoj dijelu instrumentarija pod nazivom "Klasifikacija djelatnosti KD BiH (2006)".

1.2. Prikupljanje podataka za obračun

Za obračun bruto vrijednosti proizvodnje i dodane vrijednosti za djelatnosti koje obavljaju fizička lica kao samostalni poduzetnici neophodni su podaci kojima u cjelini raspolaže ispostava Porezne uprave u gradu-općini, a to su:

- broj vlasnika (samostalnih poduzetnika) koji obavljaju određenu djelatnost u gradu-općini kao osnovno, dopunsko ili dodatno zanimanje;
- broj radnika zaposlenih kod vlasnika;
- iznos prosječnog mjesečnog dohotka od samostalne djelatnosti vlasnika;
- iznos prosječne mjesečne plaće/naknade radnika;
- iznos doprinosa (doprinosi na i iz osnovice vlasnika, doprinosi na i iz plaće radnika);
- iznos direktnih poreza (takse na firmu, vodne naknade i naknade za zaštitu od prirodnih i drugih nesreća, te ostali direktni porezi).

U cilju korektnog obračuna pomenutih kategorija preporučuje se konsultacija i usaglašavanje podataka sa organima nadležnim za izdavanje odobrenja za rad (gradski-općinski organi, nadležna kantonalna ministarstva, komore i dr.).

II UPUTSTVO ZA POPUNJAVANJE OBRASCA DV-DZ

Obrazac DV-DZ koji sadrži potrebne elemente za obračun bruto vrijednosti proizvodnje, bruto dodane vrijednosti i neto dodane vrijednosti popunjava ispostava Porezne uprave u gradu-općini na bazi godišnjih poreznih prijava koje podnose samostalni poduzetnici za 2022. godinu.

Sve tražene podatke u obrascu DV-DZ potrebno je iskazati na nivou oblasti i grana Klasifikacije djelatnosti BiH (2006) i to: broj vlasnika u osnovnom, dopunskom i dodatnom zanimanju, vlasnik-godina, broj radnika, radnik-godina, prosječni mjesečni dohodak vlasnika od obavljanja samostalne djelatnosti, prosječnu mjesečnu neto plaću jednog radnika (tabela 1), kao i pripadajuće doprinose i poreze (tabela 2).

Poslije korektno popunjenih podataka u obrascu, potrebno je ocijeniti realnost istih, pri čemu posebnu pažnju treba obratiti na realnost prosječnog mjesečnog dohotka vlasnika i plaće radnika.

2. Popunjavanje obrasca DV-DZ vrši se na sljedeći način:

2.1. Broj vlasnika – osnovno, dopunsko i dodatno zanimanje (tabela 1 kolone 3, 4, 5 i 6)

Vlasnik (obrtnik i lice koje obavlja srodnu djelatnost) je fizičko lice koje obavlja djelatnost u svoje ime i za svoj račun, a pri tome se može koristiti i radom drugih lica sa kojima je u obavezi zaključiti ugovor o radu. Pri utvrđivanju broja vlasnika obuhvataju se samo ona lica koja legalno obavljaju određene djelatnosti i plaćaju odgovarajuće obaveze na osnovu obavljanja tih djelatnosti. Ne obuhvataju se lica koja nemaju dozvolu za rad. Broj vlasnika samostalne radnje utvrđuje se na osnovu podataka o poreznim obveznicima koji ostvaruju dohodak od samostalnog rada, a kojima raspolaže ispostava Porezne uprave u gradu-općini. Pri popunjavanju tabele potrebno je prvo izvršiti razgraničenje broja vlasnika prema tome da li odgovarajuću djelatnost obavljaju kao osnovno, dopunsko ili dodatno zanimanje.

2.1.1 Samostalna djelatnost – osnovno zanimanje

Registracija samostalne djelatnosti kao osnovnog zanimanja podrazumijeva da je to osnovna, pa i najčešće jedina djelatnost vlasnika samostalne radnje, da je vlasnik radnje u “radnom odnosu” puno radno vrijeme u svojoj samostalnoj radnji. Po osnovu toga za njega postoji i obaveza obračunavanja i plaćanja doprinosa za PIO, zdravstveno i osiguranje od nezaposlenosti na unaprijed utvrđenu osnovicu doprinosa. Obavljanje samostalne djelatnosti kao osnovnog zanimanja vlasnika evidentira se kod organa nadležnog za izdavanje odobrenja za rad, ispostave Porezne uprave u gradu-općini, te upisom u Administrativni registar samostalnih poduzetnika.

2.1.2 Samostalna djelatnost – dopunsko zanimanje

Fizičko lice može obavljati obrt kao dopunsko zanimanje isključivo samostalnim radom i to najduže 20 sati sedmično, uz plaćanje poreza čiju visinu propisuje organ nadležan za poreze. Registracija samostalne djelatnosti kao dopunskog zanimanja znači da je vlasnik takve djelatnosti već zaposlen kod nekog drugog pravnog ili fizičkog lica kod kojeg ostvaruje dohodak od nesamostalne djelatnosti i gdje mu se, po tom osnovu, obračunavaju i plaćaju i propisani doprinosi, dok u svojoj samostalnoj radnji ima samo status vlasnika. Također, fizičko lice koje je ostvarilo pravo na penziju, može obavljati obrt kao dopunsko zanimanje, ali bez vremenskog ograničenja od maksimalno 20 sati sedmično.

2.1.3 Samostalna djelatnost – dodatno zanimanje

Zakonom o obrtu i srodnim djelatnostima (“Službene novine Federacije BiH” br. 75/21) predviđeno je da fizičko lice koje ima zasnovan radni odnos ili je ostvarilo pravo na penziju, može obavljati obrt kao dodatno zanimanje isključivo putem zaposlenika koji mora biti u radnom odnosu kod vlasnika obrta.

2.1.4 Ukupan broj vlasnika (kolone 3 i 5 tabele 1) dobiva se kao prosti zbir svih vlasnika koji su u tekućoj godini vršili određenu djelatnost. Ukupan broj vlasnika predstavlja zbir vlasnika koji su radili u toku cijele godine i onih koji su se samo u jednom dijelu godine bavili tom djelatnošću (početak ili prestanak rada u toku godine, sezonski rad).

2.1.5 Vlasnik-godina (kolone 4 i 6 tabele 1) dobiva se kao zbir:

- broja vlasnika koji su u toku cijele godine obavljali određenu djelatnost i
- preračunatog broja vlasnika u vlasnik-godina onih vlasnika koji su se samo u jednom dijelu godine bavili tom djelatnošću (početak ili prestanak rada u toku godine, sezonski rad).

Ova druga kategorija vlasnika se preračunava u vlasnik-godina, tako što se broj tih vlasnika množi prosječnim brojem mjeseci rada svakog od njih i podijeli sa 12 (dvanaest mjeseci).

Primjer: ukoliko je utvrđeno da u određenoj djelatnosti postoji osam (8) vlasnika koji su radili tokom cijele godine i četiri (4) vlasnika koji su radili po šest (6) mjeseci, obračun bi izgledao ovako:

Ukupan broj vlasnika (kolone 3 i 5 tabele 1) = broj vlasnika koji su radili u toku cijele godine (8 vlasnika) + broj vlasnika koji su radili po 6 mjeseci (4 vlasnika) = 12 vlasnika.

Vlasnik-godina (kolone 4 i 6 tabele 1) = broj vlasnika koji su radili u toku cijele godine (8 vlasnika) + preračunati broj vlasnika u vlasnik-godina onih koji su radili po 6 mjeseci, a to je (4 vlasnika x 6 mj.) : 12 mj. = 2 vlasnika. Tako se dobije da je broj vlasnik-godina 10 (8 vlasnika-godina + 2 vlasnika-godina = 10 vlasnika-godina).

U ukupan broj vlasnika treba uključiti i suvlasnike ukoliko u određenim djelatnostima postoje suvlasničke radnje.

2.2. Broj radnika (tabela 1 kolone 7 i 8)

Radnik je lice koje, na osnovu ugovora o radu sklopljenim sa vlasnikom, obavlja u toku godine neku od navedenih djelatnosti obrta. Broj radnika se utvrđuje na osnovu podataka ispostave Porezne uprave u gradu-općini. Ne obuhvataju se lica koja ne rade po ugovoru kao i članovi porodice ako nisu prijavljeni nadležnim institucijama.

Ukupan broj radnika (kolona 7) dobiva se kao prosti zbir svih radnika koji su u tekućoj godini radili kod vlasnika.

Radnik-godina (kolona 8) po pojedinim oblastima utvrđuje se po istom postupku kao i kod vlasnika-godina.

2.3. Prosječni mjesečni dohodak vlasnika samostalne djelatnosti (tabela 1 kolone 9 i 10)

Dohotkom od samostalne djelatnosti smatra se dohodak koji fizičko lice ostvari samostalnim trajnim obavljanjem djelatnosti kojom se bavi kao osnovnim, dopunskim ili dodatnim zanimanjem s ciljem ostvarivanja dohotka.

U dohodak od samostalne djelatnosti ubraja se dohodak od:

- obrta i djelatnosti srodne obrtu,
- poljoprivrede i šumarstva,
- slobodnih zanimanja i
- drugih samostalnih djelatnosti.

U skladu sa Zakonom o porezu na dohodak i Zakonom o doprinosima, samostalni poduzetnik ne ostvaruje "plaću" od nesamostalnog rada u klasičnom smislu u kome plaću ostvaruju zaposlenici, jer samostalni poduzetnik nije "zaposlenik" u tom smislu, nego se smatra "samozaposlenim". Stoga, pod godišnjom "plaćom" tj. dohotkom vlasnika ili suvlasnika radnje od obavljanja njegove samostalne djelatnosti smatra se ukupan dohodak koji ta samostalna radnja ostvari u toku jedne poslovne godine.

Dohodak od samostalne djelatnosti predstavlja razliku između ukupno oporezivih prihoda u jednom poreznom periodu (jednoj godini) i ukupnih rashoda koji se mogu priznati i koji su u potpunosti, izričito i direktno povezani sa obavljanjem samostalne djelatnosti. **Iznos dohotka od samostalne djelatnosti preuzima se iz “Specifikacije za utvrđivanje dohotka od samostalne djelatnosti” - Obrazac SPR – 1053 sa rednog broja 28, što predstavlja iznos dohotka prije oporezivanja.**

Iznos prosječnog mjesečnog dohotka, koji se dobije iz iznosa dohotka iskazanog u pomenutom obrascu, treba dobro proanalizirati sa aspekta realnosti, uslova poslovanja u datoj djelatnosti na području grada-općine i ostvarene prosječne mjesečne neto plaće u Federaciji BiH.

2.4. Samostalni poduzetnici koji plaćaju porez na dohodak u paušalnom iznosu

Prema Pravilniku o primjeni Zakona o porezu na dohodak, poreznim obveznicima koji se bave samostalnim djelatnostima obrta i djelatnostima srodnim obrtu, odobriće se plaćanje poreza na dohodak u paušalnom iznosu pod uslovima utvrđenim Zakonom o porezu na dohodak, kao što su:

- obveznici koji obavljaju obrtničke djelatnosti i djelatnosti srodne obrtničkim, sami bez zaposlenih drugih lica i ako se obavljanje djelatnosti zasniva na vještini, a ne na sredstvima za obavljanje djelatnosti – kućna radinost;
- ako obavljaju stare i tradicionalne zanate, sami ili sa najviše dva zaposlenika;
- ukoliko obavljaju prijevoznike djelatnosti samo sa jednim sredstvom prijevoza (prijevoz tereta prijevoznim sredstvima nosivosti do 8 tona i prijevoz putnika);
- ako obavljaju djelatnost(i) iz oblasti poljoprivrede i šumarstva kao osnovno zanimanje na osnovu Odluke nadležnog organa, a nisu registrovani obveznici poreza na dodanu vrijednost;
- ako obavljaju djelatnost trgovine na malo ličnim radom izvan prodavaonice kojim on stiče svojstvo trgovca pojedinca prema odredbama Zakona o unutarnoj trgovini, sami bez zapošljavanja drugih osoba.

Do stupanja na snagu Pravilnika o primjeni zakona o porezu na dohodak (Službene novine Federacije BiH broj 57/22, stupio na snagu 21.07.2022. godine), zavisno od vrste djelatnosti koju obavlja samostalni poduzetnik, paušal (mjesečni iznos poreza na dohodak) je iznosio od 30 KM do 80 KM. Nakon stupanja na snagu navedenog Pravilnika, pa do 31.12.2022. godine, mjesečni paušal je umanjen za 50% i iznosio je od 15 KM do 40 KM.

Pravilnikom o načinu obračunavanja i uplate doprinosa predviđeno je da paušalci podnose Specifikaciju za uplatu doprinosa poduzetnika – obrazac 2002, a primjenjujući unaprijed propisane (niže) osnovice za samostalne poduzetnike sa statusom paušalca.

Za ovu grupu poreznih obveznika (paušalci) iznos ostvarenog mjesečnog dohotka potrebno je procijeniti.

2.5. Prosječna mjesečna neto plaća-naknada radnika (tabela 1 kolona 11)

Prosječna mjesečna neto plaća-naknada radnika je prosječan iznos koji su vlasnici u datoj djelatnosti isplatili radnicima (u novcu, stvarima ili uslugama) svakog mjeseca u neto iznosu.

Podaci o ukupno isplaćenim plaćama radnika preuzimaju se iz odgovarajućih poreznih prijava. Preračunavanjem se izvodi podatak o prosječnoj mjesečnoj plaći jednog radnika u određenoj oblasti i grani dijeljenjem ukupno isplaćenih neto plaća sa brojem radnika (radnika-godina) i 12 mjeseci. Ovako dobijeni iznos prosječne mjesečne neto plaće je samo okvirna stavka, tako da se njena realnost mora pažljivo proanalizirati sa aspekta propisa, kao i sa stanovišta iskazane visine mjesečnog dohotka vlasnika u okviru te djelatnosti.

2.6. Doprinosi i porezi (tabela 2)

Obračun obaveznih doprinosa za samostalne poduzetnike vrši se prema Zakonu o doprinosima. Stopa koja se primjenjuje za obračun doprinosa ukupno iznosi 41,5%, od čega se 31% odnosi na doprinose iz plaće, a 10,5% na doprinose na plaću.

2.6.1 Doprinosi vlasnika samostalnih djelatnosti (tabela 2 kolona 3)

Samostalni poduzetnik čija je djelatnost registrovana kao osnovno zanimanje dužan je, svakog mjeseca, da obračunava i plaća propisane doprinose i to na unaprijed propisane osnovice zavisno od vrste djelatnosti samostalne radnje ili na dobrovoljno prijavljenu veću osnovicu doprinosa.

Polazište za obračun osnovice doprinosa za 2022. godinu predstavlja prosječna mjesečna bruto plaća isplaćena po jednom zaposleniku u Federaciji BiH u periodu I-IX prethodne 2021. godine, koju objavljuje Federalni zavod za statistiku, a koja je iznosila **1.529,00 KM**. Prosječna bruto plaća množi se sa **određenim koeficijentom** koji zavisi od vrste samostalne djelatnosti i tako se dobije osnovica za obračun doprinosa.

Na osnovu ovoga mogu se prikazati sljedeće različite osnovice za obračun doprinosa vlasnika samostalnih djelatnosti:

1. **prosječna plaća x koeficijent 1,1 (1.682 KM)** – *samostalna djelatnost slobodnih zanimanja* koja dohodak utvrđuje na osnovu poslovnih knjiga (djelatnost zdravstvenih radnika, veterinara, advokata, notara, revizora, poreznih savjetnika, samostalnih računovođa, inženjera, arhitekata, prevodilaca, turističkih vodiča, samostalna djelatnost naučnika, književnika i izumitelja, samostalna predavačka djelatnost, odgojna djelatnost, samostalna djelatnost novinara, umjetnika, sportista i druge slične djelatnosti);
2. **prosječna plaća x koeficijent 0,65 (994 KM)** – *samostalna djelatnost obrta i srodne djelatnosti* koje dohodak utvrđuju na osnovu poslovnih knjiga;
3. **prosječna plaća x koeficijent 0,55 (841 KM)** – *samostalna djelatnost obrta i srodne djelatnosti* koje porez na dohodak plaćaju paušalno;
4. **prosječna plaća x koeficijent 0,25 (382 KM)** – *niskoakumulacijske djelatnosti tradicionalnih esnafskih zanata* utvrđene posebnim kantonalnim propisima, ukoliko osiguranik obavlja djelatnosti obrta i porez na dohodak plaća paušalno;
5. **prosječna plaća x koeficijent 0,25 (382 KM)** – *djelatnost poljoprivrede i šumarstva*, koja porez na dohodak plaća paušalno;
6. **prosječna plaća x koeficijent 0,25 (382 KM)** – *samostalna djelatnost taxi prijevoza*, koja porez na dohodak plaća paušalno;
7. **prosječna plaća x koeficijent 0,29 (443 KM)** – *djelatnost poljoprivrede i šumarstva*, koja porez na dohodak utvrđuje na osnovu poslovnih knjiga;
8. **prosječna plaća x koeficijent 0,29 (443 KM)** – *samostalna djelatnost trgovca pojedinca*, koja porez na dohodak plaća paušalno.

Na naprijed navedene osnovice primjenjuje se stopa doprinosa koja ukupno iznosi 41,5%, što se unosi u Specifikaciju za uplatu doprinosa poduzetnika „Obrazac 2002“.

2.6.2 Doprinosi radnika zaposlenih kod vlasnika samostalnih djelatnosti (tabela 2 kolona 4)

Istovremeno sa obračunom mjesečne plaće poslodavac vrši i obračun doprinosa za svakog svog zaposlenika. **Osnovica za obračun doprinosa radnika je njihova stvarno isplaćena bruto plaća** (koja uključuje doprinose iz plaće, akontaciju poreza na dohodak i iznos za isplatu).

U "Službenim novinama Federacije BiH", broj 106/21 od 31.12.2021. godine objavljena je Uredba o metodologiji izračuna i usklađivanja najniže plaće koja je stupila na snagu 01.01.2022. godine. Prema navedenoj Uredbi najniža neto plaća u Federaciji BiH za 2022. godinu iznosi 543 KM i predstavlja iznos plaće nakon oporezivanja (porez na dohodak), dakle predstavlja „neto neto“ iznos plaće, odnosno iznos plaće isplaćen „na ruke“.

Prema obrascu DV-DZ/DO prikazuje se neto plaća/naknada radnika koja uključuje mjesečnu akontaciju poreza na dohodak.

Ako je stvarno isplaćena plaća zaposlenika veća od najniže plaće onda osnovicu za doprinose predstavlja upravo ta njegova isplaćena plaća.

Izuzetak od naprijed navedenog predstavljaju zaposleni u rudnicima uglja, tekstilnoj, kožnoj i industriji obuće kojima se isplaćuje najniža plaća i niskoakumulacijskim djelatnostima tradicionalnih esnafskih zanata utvrđenih posebnim propisom kantonalne skupštine za koje osnovica za obračun doprinosa iznosi 443 KM.

2.6.3 Ukupni godišnji direktni porezi (tabela 2 kolone 5, 6 i 7)

Ukupne godišnje direktne poreze čine ostali porezi na proizvodnju koji ne zavise od finansijskog rezultata i predstavljaju prihode budžeta. U pomenute poreze spadaju: takse na istaknutu firmu, vodne naknade, naknade za zaštitu od prirodnih i drugih nesreća, te ostali direktni porezi, i isti se preuzimaju iz odgovarajućih poreznih prijava.

Za svaku istaknutu firmu, oznaku, obilježje ili natpis na poslovnim ili drugim prostorijama i objektima kojim se označava da određeno fizičko lice (samostalni poduzetnik) obavlja izvjesnu djelatnost ili zanimanje, plaća se godišnja taksa u zakonom predviđenom iznosu (Obrazac „PKT“).

Vodne naknade su svrstane u dvije osnovne grupe (opće vodne naknade i posebne vodne naknade), a prikazuju se na Obrascu „OVN“ - Izvještaj o obračunatim i uplaćenim vodnim naknadama. Osnovicu za obračun opće vodne naknade predstavlja iznos plaće i drugih primanja isplaćen „na ruke“ uz primjenu stope od 0,5%. Vlasnici samostalnih djelatnosti obračunavaju i plaćaju opću vodnu naknadu samo na plaće svojih zaposlenika, dok oni sami nisu obveznici plaćanja općih vodnih naknada jer oni nemaju plaću u klasičnom smislu.

Posebne vodne naknade plaćaju samostalni poduzetnici koji se bave određenim djelatnostima, a u skladu sa propisima o vodnim naknadama.

Posebna naknada za zaštitu od prirodnih i drugih nesreća plaća se po stopi od 0,5%, a osnovicu za obračun čini iznos plaće i drugih primanja isplaćen „na ruke“. Pomenute naknade obračunava samostalni poduzetnik samo za svoje zaposlene, kao i kod vodnih naknada, i iste iskazuje u Obrascu „ZS“ - Obračun posebne naknade za zaštitu od prirodnih i drugih nesreća.